

NYGNOSTISK ANTROPOLOGI

Menneskesynet i New Age i et teologihistorisk perspektiv

RAGNAR SKOTTENE

Universitetet i Stavanger
4036 Stavanger
ragnar.skottene@uis.no

A B S T R A C T

During the last 30–40 years, «new» religious movements have invaded secular segments of our northern and western culture. Among these movements, the so-called New Age movement has played rather a dominant role. This article gives a description of the main elements of the anthropology of New Age. A central point in the anthropology of this movement is the doctrine of man's inner divine self, which is seen as spiritually belonging to and connecting with one, holistic, divine world. The author shows how New Age tries to reshape and incorporate «old» religions into a «new» syncretistic religious anthropology. A historical perspective on New Age, however, makes evident a close relationship between this movement and several esoteric groups in the past, especially Gnosticism as known from Hellenistic-Roman antiquity. From a Christian theological point of view there are both fruitful links and intolerable tensions between New Age and biblical Christianity.

KEYWORDS

- New religious movements
- New Age
- Anthropology
- Syncretism
- Gnosticism
- History of Theology

INNLEDNING OG AVGRENSNING

Nyreligiøsiteten er et interessant og merkverdig kulturfenomen i vår generasjon. Den viser at sekulariseringen ikke har ført oss inn i en «religiønsløs» tid, slik «sekulariseringsteologene» spådde på 1940- og 50-tallet. Gud er ikke lenger «død», slik «Gud-er-død»-teologene hevdet på 1960-tallet. De siste 30–40-årene har en nyreligiøs vekkelse funnet sted blant millioner av mennesker i tilsynelatende materialistiske samfunn i den nordvestlige kulturkrets. Vekkelser har funnet sted dels innenfor, dels i forlengelsen av, og dels utenfor tradisjonelle religioner.¹

Sentralt i denne vekkelser står den bevegelsen som går under navnet New Age.² Navnet har bakgrunn i den astrologiske forestillingen om stjernebildene i dyrekretsen (zodiaken). En forestiller seg verdensforløpet som en syklisk prosess på omkring 26000 år – fordelt på 12 tidsaldre, hver på vel 2000 år. For omlag 2000 år siden startet «Fiskenes tid», som ble kristendommens tid. Nå er denne epoken i ferd med å avsløses av a New Age, av «Vannmannens tid». I samsvar med denne forestillingen gjør New Age krav på å erstatte «gamle» religioner og livssyn. Det skjer ved at «gamle» troselementer avtradisjoniseres og retradisjonaliseres. De omkalfatres og nytolkes slik at de passer inn i en «ny tid», a New Age.³

Dette betyr ikke at New Age er en enhetlig organisasjon med en oversiktlig struktur, et offentlig lederskap og en formulert trosbekjennelse. Den kan snarere karakteriseres som en uorganisert og mangslungen strømning, en senmoderne og markedspreget mentalitet uten klare konturer.⁴ Likevel er det mulig å spore visse dominerende idéer i en rekke vesentlige spørsmål. Det gjelder ikke minst synet på *menneskets religiøse identitet* og muligheter. Til tross for bevegelsens mangfold avslører den en forbausende enhetlig antropologi.

I denne artikkelen skal vi forsøke å risse opp enkelte sentrale trekk ved menneskesynet hos noen av bevegelsens representanter og sympatisører og plassere disse inn i et idé- og teologihistorisk perspektiv. Her samles vesentlig oppmerksomhet om kilder fra 1970- og 80-tallet, da bevegelsens mest «klassiske» verker ble publisert.⁵

DET INNERSTE OG GUDDOMMELIGE SELVET

En gjennomgående forestilling i New Age er at Gud ikke primært er å finne *ute* i en transcendent virkelighet, men *inne* i menneskets sentrale vesen. Skal mennesket finne Gud i vår tid, er det nytteløst å lete etter ham der ute. Han må oppsøkes her inne – inne i mennesket selv, hevdes det.⁶ «The only way out is the way in,» heter det i et utbredt slagord.⁷

Bakgrunnen for denne innadvendthet er menneskets traumatiske livssituasjon i moderniteten. Mange opplever at moderne vitenskap og sekulære livssyn har detronisert Gud som verdens Herre. Han er blitt marginalisert i livserfaringen hos folk flest. Eller kanskje han er blitt helt ekskludert fra den. Gud er blitt fremmed for mennesket. Mennesket er blitt fremmed for Gud, isolert i relasjon til sine medmennesker og ensomt i forhold til seg selv. New Age ser bare én løsning på dette traumat: veien innover – på leting etter sitt eget guddommelige jeg.

At menneskets guddommelige jeg må letes opp, skyldes at det ikke uten videre er det samme som den dagligdage jegbevissthet. New Age-forfattere peker på det de kaller «vårt andre og indre univers», «vår indre kjerne», «vår essensielle identitet», «vårt virkelige selv», «vårt dypere selv», «vår Høyere Bevissthet» o.l.⁸ Denne selvbevisstheten påstås å være av sakral natur. Innerst inne er vi gudlike, Guds sønner og døtre på lik linje med Jesus fra Nasaret, ett med Faderen i samme forstand som han er det.⁹

Med denne påstanden forsøker New Age å avtradisjonisere og retradisjonalisere kristen teologi og antropologi. Etter kristen tro og tradisjon er mennesket skapt i Guds bilde. Det vil ikke si at det er skapt guddommelig. Mennesket har ingen guddommelig vesenskjerne – verken av sjelelig eller åndelig art. Bibelen forteller at vi er personlige skapninger – utrustet til å leve i samfunn og samtale med Gud, og til å representere Guds vilje og kanalisere Guds kjærlighet i møte med våre medmennesker og det øvrige skaperverket. Det forutsetter at Gud er høyt opphøyet over oss og samtidig helt nær oss, og at vi er forskjellige fra Gud og avhengige av ham. Ifølge New Age, derimot, er det ikke noen forskjell – og derfor knapt heller noe forhold – mellom mennesket og Gud. Der er menneskets innerste jeg organisk forbundet med universets kosmiske jeg. «There is no separation between the 'inner' and the 'outer', the microcosm within an individual and the macrocosm of his environment,» forkynner David Spangler.¹⁰ Mennesket er religiøst delaktig i en levende åndelig energi i alt som er til, slik at alt utgjør et universelt slektskap. Med vårt egentlige selv er vi integrert i en monistisk (enhetlig), holistisk (helhetlig) og panteistisk (guddommelig) virkelighet.¹¹

Med et slikt virkelighetssyn er det forståelig at New Age-representanter kan aktualisere det gamle østlig-religiøse (hinduistiske og buddhistiske) utsagnet: Du er Det. «You are joined to a great Self: *Tat tvam asi*. 'Thou art That',» fastslår Marilyn Ferguson.¹² Det betyr at både det individuelle og det kosmiske jeg oppfattes snarere upersonlig enn personlig. Alt går opp i et guddommelig og upersonlig *det*. Derfor kan New Age

neppe sies å gi plass for noen personlig relasjon mellom mennesket og Gud.¹³

På denne basis synes det å være grunn til å kritisere Theodore Roszak når han i den jødiske filosofen Martin Buber (1878–1965) ser en aktuell støttespiller i arbeidet «Toward an Ecological Ego».¹⁴ Med sin religiøse kulturarv og personalistiske jeg-du-filosofi ville Buber sannsynligvis ha betakket seg for å bli tatt til inntekt for en nyreligiøs økonomie. En slik monisme ivaretar verken den jødiske eller den kristne troen på forskjellen og forholdet mellom Gud og verden, og mellom mennesket og Gud. Jødedommen og kristendommen er felles om den fundamentale trossetningen at Gud og mennesket er vesensforskjellige. Derfor står også mennesket i det Buber kalte et *jeg-du*-forhold til en personlig Gud og ikke i et *jeg-det*-forhold til en upersonlig guddomskraft.¹⁵

MENNESKET OG ONDSKAPEN

Dersom en går ut fra at menneskets dypeste identitet er guddommelig, er det ikke urimelig å tro at vi i bunn og grunn er *fullkomne* vesener. Det er denne troen New Age målbærer. Menneskets innerste vesenskjerne tillegges da gjerne de guddommelige attributter som i kristendommen er forbeholdt Gud. Det universelle jeg som mennesket hevdes å ha del i, karakteriseres således i meget høystemte vendinger. Det omtales som «den Allmektige», «grenseløs Sannhet og Kjærlighet», «guddommelig fullkommenhet», «guddommelig Intelligens», «total visdom», «guddommelig Lys» o.l.¹⁶

Med denne optimistiske antropologi er det heller ikke unaturlig at New Age har en helt annen forestilling om *ondskapen* enn kristen teologi. Den norske teologen Helge Hognestad hevder at troen på djevelen og helvete og dualismen mellom det gode og det onde er menneskelige oppfinnelser. Det fins ikke noen djevelmakt – verken i eller utenfor mennesket, fastslår han i krass polemikk mot tradisjonell kristendom.¹⁷

Under et nyreligiøst seminar for noen år tilbake holdt David Spangler foredrag om «Formative Forces and the Higher Dimensions of Spirit».¹⁸ Under en samtalesekvens etter foredraget spør en av seminardeltakerne om det ikke fins onde ånder: «Aren't there bad forces out there, as the churches warn us?»¹⁹ Foredragsholderen svarer blankt benektende, men griper samtidig anledningen til å gi uttrykk for *sin* oppfatning av det onde: Ondskap er en innkapslet bevissthet som ikke har sans for de «høyere» og åndelige dimensjoner i universet. Det handler om et reduksjonistisk virkelighetssyn der bare det materielle anses å være til. Ondt er alt som

bidrar til å splitte og skille det som henger sammen i et monistisk og holistisk verdensbilde. Onde er feige og egoistiske mennesker som har nok med seg selv og sitt eget liv på bekostning av den sosiale og spirituelle enheten og helheten i tilværelsen. Satan har ingen selvstendig og absolutt eksistens. Han er bare en metafor for «skyggesidene våre».²⁰ Ved en annen anledning fremholder Spangler at Satan representerer de lusiferiske energiene som bidrar positivt til å bygge opp vårt guddommelige selv, så sant vi bruker dem rett og ikke stenger oss inne i vårt eget mikrokosmos.²¹

Spanglers oppfatning synes å være typisk for menneskesynet hos sentrale talspersoner for New Age. Når de betrakter mennesket fra «solsiden», fins det i realiteten ingen ondskap. Til syvende og sist er motsetningen mellom det gode og det onde en illusjon. Arvesynd og syndeskyld er løgner som kristendommen dessverre har belastet folk med. Den største synd noen kan begå, er å innbille seg (og andre) at man er en synder. Det hindrer folk i å innse og utvikle sine medfødte guddommelige ressurser. Negativ oppførsel skyldes ikke moralske svikt, men religiøs uvitenhet. Det kommer av mangel på åndelig erkjennelse av menneskets guddommelige identitet. Vårt egentlige problem er at vi ikke vet om – og ikke tar konsekvensene av – hvem vi faktisk er: lik Gud.²²

EVOLUSJON OG TRANSFORMASJON

Er mennesket virkelig lik Gud, har det også uante positive muligheter i seg. New Age-forkynnere fremholder at det i vårt dypeste selv ligger skjult et ubegrenset potensial av guddommelige krefter som venter på å bli utnyttet. Nå gjelder det å avsløre og anvende dette potensialet. Det må få vokse, utfolde og utvikle seg i samsvar med vår bestemmelse. Målet er å bli det vi allerede er: guder. Når det nås, fødes en «ny jord», en «ny tid», «a New Age».²³ Da starter et verdensomspennende tusenårsrike med paradisiske tilstander. På denne bakgrunn er fremskrittstroen i New Age blitt tolket som en variant av vestlig-kristelig millennarianisme.²⁴ Veien mot dette tusenårsriket beskrives ofte som en *evolusjon*. Evolusjonsbegrepet er da hentet fra vestlig-modernistisk idéhistorie, men fjernet fra den biologiske vitenskap og den darwinistiske tradisjon og gitt en spiritualistisk tolkning. New Age lærer at mennesket i sitt innerste vesen er et åndelig «såkorn» som er i ferd med å modnes og utvikles til en fullmoden «plante». Dette såkornet er organisk forbundet med den universelle ånden som gjennomgår en liknende utvikling mot det samme målet. Mennesket er en integrert del av en verden som er gjennomstrømmet av guddommelige

energier i stadig bevegelse. Slik blir mennesket og alt som er til, drevet fremover i en dramatisk og dynamisk evolusjon.²⁵

Evolusjonen beskrives stort sett i optimistiske vendinger som en uproblematiske utvikling fra godt til bedre. Riktignok tar Theodore Roszak avstand fra det han vurderer som outrerte avarter av nyreligiøsitet – så som Aleister Crowley's satanisme, Erich von Däniken's ufologi, Wilhelm Reich's orgonspekulasjoner og Uri Geller's sjarlatanisme.²⁶ Likeså advarer David Spangler mot det han regner som misbruk av menneskets guddommelige identitet, en narsissistisk religiøsitet som fokuserer på Gud i mennesket uten å pleie kontakten med Gud i universet, og som dyrker individets selvutvikling uten sosiale forpliktelser.²⁷

Slike farer kan man imidlertid lett unngå når man først blir oppmerksom på dem. Det skjer gjennom *bevissthetstransformasjon*. Ifølge New Age fremmes den positive utviklingen ved at bevisstheten *utvides* og *transformeres* til høyere og høyere stadier. På den måten vil menneskene frigjøre mer og mer av de indre guddommelige ressursene i seg og forhøye seg selv til stadig mer avanserte bevissthetsnivåer. Jo flere individer som gjør dette sammen og samtidig, jo mer virkningsfull blir den evolutive synergien som baner veien frem mot innbruddet av det nye paradiset.²⁸ Det gjelder å rydde vekk alt som hindrer dette innbruddet, det vil si alle beklagelige reduksjonismer i den «gamle» tid – som at kroppen er blitt dyrket til fortrengsel for sjelen, at materien er blitt utnyttet på bekostning av ånden, at rasjonaliteten er blitt vektlagt til skade for spiritualiteten, osv. Utfordringen er å overvinne alle falske dikotomier (dualismer) og realisere en høyere (i hegelsk forstand) forening av ting og sinn, refleksjon og intuisjon, tanker og følelser, profant og hellig, mennesket og Gud, mann og kvinne, individ og kollektiv. Med disse bestrebelsene helbredes vår splittede tilværelse og blir til hva den egentlig er: en enhetlig (monistisk) og helhetlig (holistisk) virkelighet.²⁹

SKAPER OG FRELSER

Allerede av det foregående fremgår det at helbredelsen ikke skjer ved noe inngrep utenfra – ved noen skaper eller frelser utenfor mennesket. Den skjer innenfra – i kraft av menneskets indre guddommelige ressurser. Det innebærer at mennesket er sin egen skaper og frelser.

New Age-forfattere kan nok stundom gå med på at vi også er begrensede skapninger. Individet er ikke absolutt autonomt og overlatt bare til seg selv. Selvutviklingen er avhengig av et sosialt fellesskap med medmennesker (samfunnet) og et økologisk samspill med jorden (naturen).³⁰ Men

langt hyppigere forkynnes det at *mennesket selv er skaper*, Guds medskaper. I New Age er det ingen markant avstand mellom skaper og skapning. Det beror på at det ikke fins noen vesentlig forskjell mellom mennesket og Gud. I siste instans er det mennesket selv som skaper sitt eget liv i kraft i sin indre guddommelige identitet. Shirley MacLaine uttrykker det karakteristisk og representativt: «We are literally made up of God energy, therefore we can create whatever we want in life because we are each co-creating with the energy of God – the energy that makes the universe itself.»³¹

Av samme grunn blir det forståelig at mennesket fremstilles som *sin egen frelser*. «Frelser» må da nærmest settes i anførselstegn ettersom mennesket anses å være ett med Gud og dermed ikke behøver å bli frelst fra noen synd og skyld.³² Følgelig forekommer det i New Age-litteratur ikke sjelden forsøk på radikale omtolkninger av syndefallsberetningen i Bibelen. Helge Hognestad fremholder at «syndefallet» er «fortellingen om den morgen da mennesket begynte å ane sine iboende muligheter og reiste seg». Slangens ord om «at dere vil bli som Gud og kjenne godt og ondt» (1 Mos 3,5) er etter hans skjønn *ikke* et utsagn om menneskets opprør og ulydighet mot Gud, men stikk motsatt: «Det var dette mennesket skulle gjøre! Derfor var det plassert på Jorden blant andre skapninger.» Den Gud som ifølge fortellingen kaller mennesket inn på teppet for brudd på hans bud, oppfatter Hognestad som en falsk Gud – et kritikkverdig produkt av menneskers tanker (teologi), en forkastelig Gud som lever i religiøse institusjoner (kirkesamfunn).³³

I samsvar med omtolkningen av syndefallsfortellingen avviser Hognestad også kirkens tradisjonelle lære om forsoningen i Jesu korsdød. Etter hans bibeltolkning døde ikke Jesus for å sone for våre synder og forsones oss med Gud, men for å vise oss den veien vi selv må gå for å oppnå enhet med Gud.³⁴ Dette svarer til et ordspill hos engelskskrivende New Age-representanter: Poenget med Jesu død på korset var ikke *soning* (engelsk: atonement), men *å-være-ett* (engelsk: at-one-ment).³⁵ Jesus døde for selv å erfare – og vise andre – den grunnleggende og absolutte enheten i tilværelsen. Frelsen innebærer da å gjøre til ett og helt alt som er splittet og delt. Frelse *er* helbredelse.³⁶ Den svenske religionsforskeren Liselotte Frisk sier treffende at «helande i New Age funksjonelt kan jämföras med frälsningsbegreppet i de historiska religionerna».³⁷

Nå forekommer imidlertid helbredelser også i de historiske religionene, bl.a. i kristendommen. Det nye testamente forteller at (fysisk og/eller psykisk) helbredelse kan finne sted allerede her i livet, og at alt skakt og skjevt vil bli helbredet når verden nyskapes ved tidens ende. Men betyr det at helbredelse i New Age og i kristendommen egentlig går ut på det

samme? Nei – av minst to grunner. For det første er helbredelse i kristendommen *tilordnet* og *underordnet* frelsen i Jesus Kristus. Viktigere enn helbredelse for kroppen er tilgivelse for syndene. I New Age skjer det at helbredelsen *fortrenger* og *erstatte* frelsen. Der behøves ikke forsoning med Gud, bare for-en-ing med altet. For det andre lærer kristendommen at det er *Gud* som frelser og helbreder mennesket. Det gjør Gud hvor og når han vil – uavhengig av menneskers kvalifikasjoner eller prestasjoner. I New Age fremholdes det at helbredelse er menneskets egen gjerning og mulighet. Ethvert individ må bestemme seg for å gjøre en stor innsats for å helbrede seg selv og dermed reise seg opp fra «syndefallet». Og det *kan* treffe en slik beslutning – og sette den ut i livet. Det er opp til menneskets frie vilje og valg.³⁸ I sin beskrivelse av den nyreligiøse bølgen i vår generasjon peker den britiske religionsforskeren Paul Heelas på at det har skjedd en utvikling «from 'Augustinian' to 'Pelagian' views of human nature».³⁹ Munken Pelagius fra oldkirken lever visst fremdeles i beste velgående – i nyreligiøs antropologi.

JESUS OG KRISTUS

Dersom mennesket er sin egen frelser, blir det irrelevant å snakke om *Jesus* som Frelser i tradisjonell kristen forstand. Til den nyreligiøse «oppgraderingen» av menneskets funksjon som frelser, hører en tilsvarende nedvurdering av Jesu frelserrolle. New Age vil ikke gå med på at Jesus er Guds enbårne Sønn som ble menneske ved inkarnasjonens under, slik kristen teologi lærer. Han var en inspirerende profet og lærer, ett av mange gode forbilder for selvbevisste mennesker i deres prosess med å utvikle og helbrede seg selv. Det var han på linje med f.eks. Buddha, LaoTse, Zarathustra, Hermes og Moses. I rekken av slike fremragende personligheter i religionshistorien plasseres Jesus som en esoterisk mystiker og gnostiker, et religiøst og moralsk eksempel til etterfølgelse, et mønster for tro og kjærlighet, bevissthetsvekst og selvguddommeliggjøring.⁴⁰

Kristus hører også med, men i form av en radikalt omtolket kristologi sammenlignet med tradisjonell kristendom. I kristendommen er Kristus identisk med Jesus fra Nasaret, Guds enbårne Sønn. I New Age er Kristus et hyppig brukt navn på det kosmiske prinsippet, den guddommelige energien som gjennomstrømmer hele verden. Kristus er Guds nærvær og virke overalt i verden, den universelle, formative guddomskraften som genererer felleskap og kjærlighet, enhet og helhet.⁴¹

New Age lærer at Jesus inkarnerte og kanaliserte denne universelle Kristus-kraften på prototypisk vis. Slik ble han – og er han – en sentral

initiator og bidragsyter til en «ny tid». Nå gjelder det at folk følger etter i Jesu fotspor. Det handler om å bli en Kristus, slik Jesus ble det. Det har vi alle forutsetninger for ettersom vi disponerer over det samme ubegrensede guddommelige potensialet som Jesus hadde. Oppgaven består i at vi aktivt utvikler og utfolder dette potensialet i likhet med Jesus. Da oppfyller vi vårt kall på jorden: å realisere «Jesu annet komme» og fullføre det frelsesverket Jesus begynte på.⁴² «Bare ved å finne nøkkelen, åpne Tankelåsen og ta de skjulte krefter i bruk, kunne mennesket fullbyrde den botshandling Kristus påbegynte og gjøre seg fortjent til Tilgivelsen!» forkynner Bente Müller om sammenhengen mellom Jesu frelsesverk og vårt.⁴³ I samme lei tolker Helge Hognestad Jesu korsdød som en forbillig modell, «et bilde som gjør at mennesket kan bli klar over muligheten til ikke å flykte fra, men *gjennomleve det smertefulle*, og derigjennom oppleve et nytt liv».⁴⁴

Denne kristologien antyder at det kan koste motgang og smerte å helbrede seg selv. Det kan også kreve tid – lang tid, svært lang tid. Det gir imidlertid ingen grunn til bekymring og fortvilelse. For alle mennesker kan se en lys fremtid i møte. Når det kommer til stykket, vil det gå evig godt for alle mennesker. New Age står med andre ord for en senmoderne variant av den gamle læren om alle tings gjenopprettelse (apokatastasislæren).

Her reagerer New Age meget aggressivt mot den tradisjonelle kristne læren om livets to utganger: evig frelse eller evig fortapelse. Det er en primitiv, ja, vanvittig tanke at noen skal bli frelst, og andre gå fortapt. Tvert imot hevdes det at alle vil lykkes med å helbrede seg selv når alt kommer til alt. Noen trenger bare lengre tid på det enn andre.⁴⁵ Lykkes man ikke helt før døden, kan man fortsette prosessen senere. Troen på menneskets indre guddommelige vesenskjerne tilsier at døden har mistet sin realitet, og at menneskesjelen er udødelig. «'Døden' er ingen død!» heter det med opphøyet forkynnerpatos hos Bente Müller.⁴⁶

Med troen på sjelens udødelighet knytter New Age an til østlig-religiøse forestillinger om sjelevandring, men med den viktige forskjellen at sjelevandringen tenkes integrert i en vestlig-progressiv evolusjonsfilosofi. Etter den fysiske døden vandrer den evige sjelen videre i fremdrift mot stadig høyere fullkommenhetsstadier. Sjelevandringstroen er således ikke basert på en pessimistisk, østlig karmareligiøsitet, men på en optimistisk, vestlig reinkarnasjonslære: Sjelen lever evig i nye positive inkarnasjoner.⁴⁷

Under sjelens vandringer og reinkarnasjoner er den kosmiske Kristusimpulsen alltid til stede som en tilgjengelig ressurs for menneskets selvutvikling. Å utnytte denne ressursen er opp til det autoritative individet, det autonome mennesket.

AUTORITET OG AUTONOMI

At Jesus er et godt forbilde for andres selvhelbredelse, betyr ikke at han formidler noen absolutt autoritativ gudsåpenbaring, ifølge New Age. Det gjør heller ingen øvrige fremstående ledere fra religionshistorien. Det samme gjelder også religiøse åpenbaringformidlere i vår tid. Riktignok kan nyreligiøse mennesker lytte oppmerksomt til instanser som de oppfatter som religiøse autoriteter: sjamaner, eremitter, asketer, guruer, psykoterapeuter, vismenn, helbredere, profeter osv., eller usynlige vesener som engler, ånder, devaer, mestere, hjelpere, veiledere, avdøde personer, ufonauter osv.⁴⁸ Ja, ikke sjelden hevder New Age-profeter å formidle «kanaliserte budskap» fra et himmelsk åpenbarings-jeg som utfordrer til tro og lydighet hos adressatene.⁴⁹ Likevel kan verken himmelske guder eller åndelige entiteter av noe slag gjøre krav på absolutt autoritet. Det skyldes at slike guder og entiteter i bunn og grunn bare er forskjellige navn på den universelle energien som gjennomstrømmer alt og alle, og som mennesket selv allerede har del i med sitt innerste guddommelige selv. Som det åpenbarende jeg sier gjennom David Spangler: «I am the Spirit of your deeper selves seeking birth at this time.»⁵⁰

Dette betyr at gudsåpenbaringen egentlig ikke kommer utenfra, men innenfra. De råd og vink som mennesket tidvis får fra autoritative instanser utenfra, kommer til syvende og sist fra den absolutte autoriteten innenfra. De har sin opprinnelse i menneskets guddommelige jeg-bevissthet. David Spangler illustrerer dette poenget godt med en velkjent metafor:

It helps, in this orientation of consciousness, if we do not think of the Divine as a Father who is an outside source from which we can get things, for this is still a consciousness of inbreathing, of drawing things inward to a personal centre. Instead, we may think of him as the creative life within us, and we may think of the world and all it contains as being the Beloved. The Beloved suggests one to whom we may give, one with whom we may unite, and the New Age is definitely the cycle of man's complete unity with the reality of God. Outbreath is the process of mingling our breath with the breath of the world. Oneness is the art of mingling our wholeness within with the wholeness of creation. The flow is outward.⁵¹

Mens «gamle» religioner, som f.eks. kristendommen, «puster inn» åndsimpulser fra en guds-åpenbaring utenfor mennesket, så påstår altså New Age at det nyreligiøse mennesket «puster ut» slike impulser innenfra seg selv. Åndsåpenbaringer er dypest sett uttrykk for jeg'ets selv-inspirasjon til selverkjennelse og selvutvikling, selvhelbredelse og selvforløsning.

*Mennesket i New Age er det autonome individet og sin egen høyeste autoritet.*⁵² Derfor gjelder det å lytte mer til indre subjektive følelser og opplevelser, erfaringer og vurderinger, enn til ytre autoritative personer og institusjoner. Det skjer ved bruk av diverse religiøse teknikker og metoder, fremfor alt gjennom mystikk, meditasjon og intuisjon.⁵³

Slik lærer mennesket å mobilisere sjelens eget guddommelige åpenbaringspotensial, så den kan utføre den såkalte *sjelstesten*. Etersom sjelen holdes for å være den ultimate dommer i alle ting, blir det opp til det enkelte individet å spørre: Føles dette intuitivt riktig? Hva forteller sjelen min meg om denne saken? Med slike testspørsmål avgjør sjelen hva som er dogmatisk sant og etisk rett i aktuelle stridsspørsmål. Sjelens testkompetanse gjør individet til suveren autoritet i sitt eget liv og over sin fremtidige skjebne.⁵⁴

På denne bakgrunn kan det være riktig å påpeke, slik Per Magne Aadnanes gjør, at det autonome, nyreligiøse subjektet har inntatt den tronstolen som Gud selvfølgelig satt på i middelalderen.⁵⁵ Det er en korrekt dom med basis i en kristen tro på vesensforskjellen mellom Gud og mennesket. Talspersoner for New Age-bevegelsen vil imidlertid mene at den snarere har *gjeninnsatt* Gud på den tronstolen som den moderne sekulariteten har avsatt ham fra. De går da ut fra at det faktisk ikke fins noen vesensforskjell mellom Gud og mennesket, og at mennesket derfor realiserer Guds vilje og Guds rike når det utvikler og utfolder sitt indre, guddommelige selv. Som Shirley MacLaine sier: «self-realization is God-realization.»⁵⁶

Dette er trolig også noe av forklaringen på hvorfor New Age ikke ser ut til å ta inn over seg kritikerens anklager om *solipsisme*.⁵⁷ Oppdager ikke reflekterte representanter for bevegelsen et alvorlig selvreferanseproblem når de tillegger menneskets dypere jeg absolutt autoritet og autonomi? Nei, det virker ikke slik – trolig av minst to grunner. For det første forutsetter de at menneskets dypere selv ikke ekskluderer seg fra den kosmiske guddom som det er en del av.⁵⁸ Når mennesket utvikler seg i bevisst integrasjon med denne guddom gjennom et sosialt fellesskap (samfunnet) og et økologisk samspill med jorden (naturen), så vil de kunne hevde at selvreferansespørsmålet har fått et tilfredsstillende svar. Man refererer seg jo til den enhetlige (monistiske) og helhetlige (holistiske) virkeligheten som den er! For det andre påstås det at kunnskap om denne virkeligheten er enhetlig og helhetlig i samsvar med virkeligheten selv. Marilyn Ferguson idealiserer «Direct Knowing», som – etter hennes karakteristikk – er unitaristisk og holistisk: «Unitary thought is holistic. Because it goes beyond the further reaches of our rational tools, it can only be conveyed through paradoxes, meditation, *experience*».⁵⁹ Når den direkte kunn-

skapen angivelig til og med når ut over rasjonalitetens rekkevidde, må den naturligvis være hevet over enhver kritikk og diskusjon. Den blir like uantastelig som virkeligheten selv! Dermed vil anklager om solipsisme og mangel på refleksjoner omkring selvreferansespørsmålet falle grunnløse til jorden – både ontologisk og epistemologisk.

Den bærende basis for dette virkelighets- og kunnskapssynet er overbevisningen om at *det er selvinnytsende sant og rett*. Dessverre er det mange mennesker som – foreløpig – ikke innser at det er det, vil apologeter for New Age beklage. Men en gang i fremtiden vil alle endelig forstå at det er slik det forholder seg. Da vil det også gå opp for alle at New Age representerer det beste i alle «gamle» religioner, ifølge New Age.

NEW AGE OG DE «GAMLE» RELIGIONENE

Representative talspersoner for New Age må kunne sies å innta en paradoksal holdning til de «gamle» religionene. På den ene siden går de til massive angrep på det de oppfatter som antikverte dogmer og ritualer i religiøse tradisjoner. Det er byrder som skal ha belastet mennesker gjennom århundrer. Det gjelder særlig kristne og andre religiøse forestillinger om en Gud som står *utenfor* og *overfor* menneskene. Disse forestillingene skal angivelig dreie seg om en allmektig, hevnjerrig dommer som belønner eller fordømmer mennesker – alt etter om de er «gode» eller «dårlige». I kristendommens historie har disse gudsforestillingene skapt en botslære og selvtukt som er blitt praktisert «under the wrathful eye of a lawgiver god from whom no evil can be hidden», polemiserer Theodore Roszak.⁶⁰ Attpå til skal denne praksis ha vært kontrollert av autoritære, patriarkalske kirkeinstitusjoner, ledet av maktsyke menn. Det gjør den ikke mindre forkastelig. I tillegg kommer motstanden mot den «blinde» troen på at mennesker er avhengige av skapergaver og frelsesinngrep fra en Gud *utenfra* og *ovenfra*. Det skal ytterligere ha sperret mennesker inne i fangenskap og mørke og fratatt dem deres frihet og autonomi. Alt dette har undertrykt det som ifølge New Age kjennetegner ekte naturreligiøsitet: troen på menneskets sakrale selv, utfoldelsen av egne guddommelige ressurser og individets herredømme over fremtiden.⁶¹

På den andre siden gjør New Age selv krav på å være fri for abstrakte doktriner og kritikkverdig dogmatikk.⁶² Dette kravet henger sammen med påstanden om at det tvers gjennom alle «gamle» religioner går en felles mystisk åndelig erfaring av «udogmatisk» art. Det er erfaringen av den kosmiske Kristus-energien. Denne energien hevdes å utgjøre den opprinnelige kjernen i alle religioner. Samtidig legger ikke New Age skjul

på at den selv er den mest effektive kanalisator for Kristus-kraften. Ifølge New Age betyr dette at de «gamle» religionene konvergerer med hverandre i en universell religiøs synkretisme, og at de alle kommer best til sin rett i den «nye» religionen. Nå er det opp til de «gamle» religionene å slippe det dogmatiske kvelertaket på folk og føre dem inn i en «ny tid», en «dogmefri» fremtid. New Age forkynner seg selv som den sterkeste pådriveren for dette prosjektet.⁶⁵

På denne bakgrunn er New Age blitt omtalt som en bevegelse som tar sikte på å *refortrylle* verden.⁶⁴ Refortryllingen gir seg tidvis særlig markante utslag i ønsket om å gjenopplive forestillingen om en *feminin* urenergi. Til forskjell fra den kristne kirkes angivelig maskuliniserte gudsbilde, skal Gud opprinnelig ha vært en gudinne.⁶⁵ New Age målbærer en renessanse for gammel gudinnedyrkelse i ulike kulturer. Her knytter bevegelsen bl.a. an til den greske myten om Gaia, jordgudinnen, Moder Jord.⁶⁶ Den universelle guddommelige energien som alle mennesker har del i, påstås å være av feminin natur. Derfor gjelder det å oppdage og utvikle Gudinnen i mennesket.⁶⁷ Det innebærer at den kosmiske Kristus like gjerne kan hete Maria, i det katolsk marialogi integreres i nyreligiøs kristologi.⁶⁸ Noen motsetning mellom Kristus og Maria er det imidlertid ikke snakk om. Snarere handler det om en syntese av maskulin og feminin religiøsitet. Det svarer til postulatet om at mennesket i tidenes morgen var et androgynt vesen, og til dagens utfordring om å utvikle samspillet mellom det maskuline (Yang) og det feminine (Ying) i menneskets personlighet.⁶⁹

Nå vedgår representanter for New Age-bevegelsen at heller ikke den er så ny som den kanskje kan synes å være ved første blick. På sett og vis hører den også til blant de «gamle» religionene. Den finner sine «klassiske» røtter i de mystiske og okkulte visdomstradisjonene. Blant dem er oldtidens gnostisisme og platonisme, middelalderens mystisisme og nytidens teosofi og antroposofi. Talspersoner for New Age beklager at de gamle religionene, ikke minst kristendommen, ofte har stemplet og motarbeidet disse strømningene som kjetterske. For det er de som har ivare tatt essensen i menneskets opprinnelige naturlige religiøsitet, heter det. Denne originale religiøsiteten er det New Age har ambisjoner om å gjenføde og fornye med adresse til alle mennesker.⁷⁰

NEW AGE OG GNOSTISISMEN

I et teologihistorisk perspektiv viser New Age særlig nært slektskap med *gnostisismen* fra de første fire århundrene etter vår tidsregning. Forskningen de senere årene – ikke minst etter oppdagelsen av de antikke gnostis-

ke tekstene ved Nag Hammadi i Egypt i 1945, må sies å ha bekreftet dette slektskapet. La meg først antyde tre generelle likhetstrekk, dernest tre momenter med spesielt henblikk på antropologien.

For det første var gnostisismen – som New Age i vår tid – en *synkretistisk* bevegelse. Den utnyttet og forvandlet eldre religiøse tradisjoner slik at de passet med egne nyreligiøse systemer og forestillinger. Slik ville den være en slags fellesreligion i en pluralisert hellenistisk-romersk kultur.⁷¹

For det andre hadde gnostisismen en *monistisk* grunnstruktur – ikke ulik den vi har funnet i New Age. Nyere forskning har påvist at de fleste gnostiske tekster ikke målbar noen prinsipiell dualisme mellom Gud og verden, mellom ånd og materie, mellom sjel og kropp. Den skapende demiurgen, den materielle tilværelsen og de legemlige behovene var snarere *underordnet* den åndelige primærdimensjonen. De forårsaket nok midlertidige motsetninger og strider i denne forgjengelige verden. Men gnostisismens høye mål var å overvinne dualismene og gjenopprette den opprinnelige enheten i en ny og uforgjengelig verden. Dette viser at gnostisismen var betydelig påvirket av den platonske tradisjonen.⁷²

For det tredje var gnostisismen egentlig en *universalistisk* bevegelse – med en liknende visjon som New Age har i våre dager. Den frelsende gnosis var for alle og tilgjengelig for alle. Gnostisismen stod ikke for noen determinert elitisme, hevder nyere forskning. Det var ikke slik at pneumatikerne alene var forutbestemt til frelse, mens psykikerne og hylikerne var utelukket. De gnostiske tekstene bruker ikke disse betegnelsene som navn på tre medfødte, uforanderlige naturer, men som uttrykk for tre forskjellige etiske holdninger. Alle mennesker er prinsipielt pneumatikere så sant de velger å tilegne seg den guddommelige gnosis og arbeide moralsk på sin frelse i kraft av denne gnosis.⁷³ Det leder oss til de spesifikt antropologiske momentene.

For det første lærte gnostisismen – ikke ulikt New Age i nyere tid – at ånden (sjelen) er primær i forhold til kroppen. Den er en guddommelig gnist med opphav i den guddommelige verden.⁷⁴ Den er en emanasjon av Gud selv, opprinnelig utgått fra den evige og absolutte guddom. Derfor er ethvert menneske beslektet med Gud i sitt dypeste indre, guddommelig i sin innerste rot.⁷⁵

For det andre beklaget gnostikerne – som New Age gjør det i dag – at folk har glemt sin guddommelige opprinnelse. Menneskets dypeste problem er ikke synd og skyld, men manglende kjennskap til hvem vi egentlig er. Uvitenheten har gjort oss til fanger av angst og redsel i en forvirret og splittet verden. Løsningen på problemet består i å bli vekket opp av

uvitenheten. Det skjer når vi får del i den guddommelige gnosis, den fullkomne innsikt i hemmeligheten om vår tilhørighet og identitet. Den viser veien tilbake til ny forening med det guddommelige Altet.⁷⁶

For det tredje forkynte gnostikerne – som mange talspersoner for New Age gjør i vår tid – at Jesus (Kristus) åpenbarer og formidler den frelsende gnosis.⁷⁷ Han er ikke forsoneren som gir sitt liv til soning for verdens synder, slik Bibelen forteller. Han er læreren som opplyser menneskene om den veien de selv må gå for å bli gjenforent med sitt guddommelige opphav, og som inspirerer dem til å gå den. Under hans inspirasjon kan – og skal – de finne seg selv, rense seg selv og heve seg opp til fullkommen guddommelighet. Da vil selv ikke døden ramme dem.⁷⁸

AVSLUTNING OG UTBLIKK

Som avslutning på en artikkel med vårt tema i dette tidsskriftet er det naturlig å spørre: Er menneskesynet i New Age forenlig med kristen tro? Nyere religionssosiologiske undersøkelser avslører at forbausende mange mener å kunne svare ja på det spørsmålet. De synes å slutte opp om det standpunktet at New Age og kristendom godt lar seg kombinere.⁷⁹ I perspektiv av kristen teologi må spørsmålet få et todelt svar.

På den ene siden fins det i New Age – som i andre religioner og religiøse bevegelser – mye godt som bør verdsettes høyt. Det gjelder saker av allmennkulturell og allmenntisk art: interessen for å ta vare på naturen i respekt for økologiske livslover, bygging av sunne sosiale fellesskap, arbeid for menneskerettigheter, fred og fordragelighet mellom folk, tiltak for like rettigheter og muligheter for menn og kvinner, etc. Det er ingen grunn til å demonisere New Age i den utstrekning den motiverer til positiv innsats av denne art. Kristen skapertro åpner for et bredt samarbeid med alle mennesker av god vilje på slike områder.⁸⁰

På den andre siden står bærende livssynselementer i New Age i sterk spenning til tilsvarende punkter i tradisjonell kristendom. Det handler om gudsbildet, om Jesus Kristus, om menneskesynet, om frelsesforståelsen, om fremtidshåpet – kort sagt: om alle vesentlige elementer i den kristne tros læren. Når det gjelder menneskesynet, tilspisser kontrasten seg når vi spør: Er mennesket egentlig guddommelig og dermed sin egen skaper og frelser? Eller er mennesket en skapning og synder som er fundamentalt avhengig av Gud som Skaper og Frelser? New Age svarer ja på det første og nei til det siste. Kristen teologi svarer ja på det siste og nei til det første. På dette helt grunnleggende punktet må New Age og kristendom sies å være uforenlige.

Fra en teologisk synsvinkel er det grunn til å hevde at New Age begår den første og største av alle synder: spotte Gud ved å sette mennesket i Guds sted og dermed gjøre mennesket til skaper og frelser.⁸¹ Bevegelsen forsøker også å detronisere Gud fra hans unike transcendenteste posisjon som Gud, og depersonalisere ham til en immanent, kosmisk energi. I nyreligiøse kretser ser det dessuten ut til å herske en utbredt misforståelse av kristendommens gudsbilde og menneskesyn: at Gud skulle være en hevnjerrig despot og mennesket en tyrannisert slave. Teologisk betraktet er dette en forvrengning av Bibelens gudsbilde og menneskesyn. Bibelen forteller i en sum at Gud er den barmhjertige Skaperen og mennesket en verdifull skapning, og at Gud er den nådige Frelseren som tilgir og reiser opp ethvert menneske som lar seg frelse.

Rett nok sier Bibelen at Gud også bor i dem som tror på ham. Men det forutsetter alltid at Gud primært er *utenfor* mennesket og *forskjellig* fra mennesket.⁸² Ut fra denne forutsetningen lever den kristne i en *personlig relasjon* til Gud som Skaper og Frelser og i en *grunnleggende avhengighet* av hans skapergodhet og frelsesgaver. Denne avhengigheten har preg av *utadventd til-lit* til den treenige Gud slik Gud taler til mennesket gjennom sitt *ytre ord* i Bibelen. Som Per Lønning kommenterer i møte med nyreligiøsiteten: «Det kristne gudsforhold lever ikke av noe oppkomme i eget bryst. Det lever av stadig ny tilførsel og stadig ny mottakelighet.»⁸³ Derfor kjenne-tes den daglige kristentroen av denne bønnen:

*Vi rekker våre hender frem
som tomme skåler.
Kom til oss, Gud, og gi oss liv
fra kilder utenfor oss selv.*⁸⁴

N O T E R

- 1 Bred innføring i nyreligiøse bevegelser gir bla. Liselotte Frisk, *Nyreligiositet i Sverige: Ett religionsvetenskapligt perspektiv*, Nora 1998; Mikael Rothstein & Reender Kransenborg (eds.), *New Religions in a Postmodern World*, Aarhus 2003; John A. Saliba, *Understanding New Religious Movements*, Second Edition, Walnut Creek 2003; James R. Lewis (ed.), *The Oxford Handbook of New Religious Movements*, Oxford 2004 (a); Ingvild S. Gilhus & Lisbeth Mikaelsson, *Kulturens refortrylling: Nyreligiositet i moderne samfunn*, 2.utgave, Oslo 2005.
- 2 Begrepet nyreligiøsitet omfatter altså langt flere grupperinger og strømninger enn bare New Age. Denne presiseringen kommer ikke alltid like klart frem i litteraturen om bevegelsen. Generell innføring i New Age-bevegelsen gir bla. Christof Schorsch, *Die New Age-Bewegung: Utopie und Mythos der Neuen Zeit: Eine kritische Auseinandersetzung*, Gütersloh 1989; James R. Lewis & J. Gordon Melton (eds.), *Perspectives*

- on the New Age, New York 1992; Wouter J. Hanegraaff, *New Age Religion & Western Culture: Esotericism in the Mirror of Secular Thought*, Leiden–New York–Köln 1996; Per Magne Aadnanes, *Det nye tusenårsriket: New Age som livssyn*, Oslo 1997; John P. Newport, *The New Age Movement and the Biblical Worldview: Conflict and Dialogue*, Grand Rapids 1998; Paul Heelas, *The New Age Movement*, Oxford 1999; James R. Lewis (ed.), *The Encyclopedic Sourcebook of New Age Religions*, New York 2004 (b).
- 3 Dette er påpekt bl.a. av Paul Heelas, *op.cit.*, s. 162–164; Ingvild S. Gilhus, «Nye religioner i hellenistisk-romersk tid og i dag: Kritiske spørsmål til komparasjonens mulighet», i: Per Bilde & Mikael Rothstein, *Nye religioner i hellenistisk-romersk tid og i dag*, Aarhus 1999, s. 24–38, her s. 30, 32; Otto Krogseth, «Nyreligiositeten – i spenningsfeltet mellom avsakralisering og resakralisering: Et kulturalanalytisk perspektiv», i: Leif Gunnar Engedal & Arne Tord Sveinall (red.), *Troen er løs: Bidrag til belysning av forholdet mellom folkereligiositet, nyreligiositet og kristen tro*, Trondheim 2000, s. 29–40, særlig s. 37f.
 - 4 Til spørsmålet om bevegelsens religionssosiologiske profil (eller manglende profil), se bl.a. Douglas R. Groothuis, *Confronting the New Age*, Downers Grove 1988, s. 18; Paul Heelas, *op.cit.*, s. 16ff; Michael Hill, «The New Age: A Sociological Assessment», i: James R. Lewis (ed.), *op.cit.* 2004 (b), s. 383–390; Ingvild S. Gilhus & Lisbeth Mikaelsson, *op.cit.* 2005, s. 152, 154.
 - 5 Både primærkildene og forskningsbidragene til New Age-bevegelsen er etter hvert blitt meget tallrike. Basis for denne korte artikkelen er et lite utvalg.
 - 6 Se f.eks. Theodore Roszak, *Unfinished Animal: The Aquarian Frontier and the Evolution of Consciousness*, London 1976, s. 19; David Spangler, *Revelation: The Birth of a New Age*, Findhorn 1978, s. 35f, 173, 191; Shirley MacLaine, *Going Within: A Guide for Inner Transformation*, New York 1989 (a), passim, særlig s. 262f; Helge Hognestad, *Den indre kilde: Vår tids religiositet i lys av historien*, Oslo 1994, s. 123, 126.
 - 7 Her sitert etter Notto R. Thelle, «Kirken får som fortjent – nyreligiositet som motkultur», i: Leif Gunnar Engedal & Arne Tord Sveinall (red.), *op.cit.*, s. 281–295, sitat s. 285.
 - 8 Se f.eks. Theodore Roszak, *op.cit.* 1976, s. 19, 168; David Spangler, *op.cit.* 1978, s. 39, 41, 164, 191; idem, *The Rebirth of the Sacred*, London 1984, s. 64; Shirley MacLaine, *Dancing in the Light*, Toronto–New York–London–Sidney–Auckland 1985, s. 111, 118, 421; idem, *op.cit.* 1989 (a), s. 67ff; Helge Hognestad, *op.cit.* 1994, s. 232; Rita Eide, *Dianas bok – gaven fra himmelen*, Oslo 1998, s. 24f, 71, 87, 170.
 - 9 Se f.eks. David Spangler, *op.cit.* 1978, s. 113; idem, *op.cit.* 1984, s. 64; Shirley MacLaine, *op.cit.* 1985, s. 118f; idem, *op.cit.* 1989 (a), s. 90f; Helge Hognestad, *op.cit.* 1994, s. 256; Rita Eide, *op.cit.*, s. 33, 71, 147.
 - 10 David Spangler, *op.cit.* 1978, s. 96.
 - 11 *Ibid.*, s. 41, 164, 195; idem, *op.cit.* 1984, s. 64, 156f. Se ellers f.eks. Shirley MacLaine, *op.cit.* 1985, s. 354f; Helge Hognestad, *Morgendemring: En ny spiritualitet?* Oslo 1989, s. 14; idem, *op.cit.* 1994, s. 232. Sml. også Bente Müller, *Gjennom lysmuren: Brevet til Eros – et kosmogram*, Oslo 1986, s. 90: «Gud er alt, og alt er Gud.»
 - 12 Marilyn Ferguson, *The Aquarian Conspiracy: Personal and Social Transformation in the 1980s*, London 1981, s. 380.
 - 13 I sin revyartikkel om New Age minner Arild Romarheim om at Østens religiositet fornekter personen: «Man avviser både menneskets personlighet og Guds personlig-

- het». «Religiøsitet mot årtusenskiftet: 'New Age'», *TTK* 58/1987, s. 51–66, her s. 61.
- 14 Theodore Roszak, *The Voice of the Earth*, London 1993, s. 284–306, særlig s. 297. Se også *ibid.*, s. 81. Jfr. Martin Buber, *Ich und Du*, Köln 1966; norsk oversettelse: *Jeg og du*, Oslo 1967.
 - 15 Til anvendelsen av Buber mot New Age, se også Douglas R. Groothuis, *Unmasking the New Age*, Downers Grove 1986, s. 165.
 - 16 Se f.eks. David Spangler, *op.cit.* 1978, s. 37, 112, 165f; Bente Müller, *op.cit.* 1986, s. 84; Rita Eide, *op.cit.*, s. 25, 27, 30, 147, 186.
 - 17 Helge Hognestad, *op.cit.* 1994, s. 241–243, 246.
 - 18 David Spangler, »Formative Forces and the Higher Dimensions of Spirit«, i: David Spangler & William I. Thomson, *Reimagination of the World: A critique of the New Age, Science, and Popular Culture*, Santa Fe 1991, s. 117–126.
 - 19 Samtalesekvensen er referert under overskriften «New Age Spirituality, Channeling, Esoteric Cosmology», i: *ibid.*, s. 127–134. Til spørsmålet som stilles, se *ibid.*, s. 132.
 - 20 *Ibid.*, s. 132f.
 - 21 David Spangler, *Reflections on the Christ*, Findhorn 1981, s. 37, 41, 61.
 - 22 Se f.eks. Theodore Roszak, *op.cit.* 1976, s. 241; Shirley MacLaine, *op.cit.* 1985, s. 209, 256–262. Se også Wouter J. Hanegraaff, *op.cit.*, s. 211–214, 243–245, 277–281, 293–295, 301.
 - 23 Se f.eks. Theodore Roszak, *op.cit.* 1976, s. 87, 240–242; David Spangler, *op.cit.* 1978, s. 31, 37f, 173; Helge Hognestad, *op.cit.* 1994, s. 253, 257.
 - 24 Se f.eks. Christof Schorsch, *op.cit.*, s. 92, 134–141; Per Magne Aadnanes, *op.cit.*, passim. Bevegelsens evolusjonsmyter er også blitt omtalt som å vende tilbake til «Guds planet», slik den skulle være fra begynnelsen, til «Paradis»; se Robert Müller, *Die Neuerschaffung der Welt: Auf dem Weg zu einer globalen Spiritualität*, München 1985, s. 7; Audhild Skoglund, *Jakten på en indre Gud: New Age som religionsform og samfunnsstrømning*, Oslo 1999, s. 64.
 - 25 Se f.eks. Theodore Roszak, *op.cit.* 1976, s. 76f, 91, 108f, 150f, 157, 242; David Spangler, *op.cit.* 1978, s. 112, 173; idem, «Images of the New Age», i: David Spangler & William I. Thomson, *op.cit.*, s. 22–33, her s. 29.
 - 26 Theodore Roszak, *op.cit.* 1976, s. 44–71.
 - 27 David Spangler, *op.cit.* 1978, s. 113; idem, *op.cit.* 1984, s. 156; idem, «Images of the New Age», i: David Spangler & William I. Thomson, *op.cit.*, s. 22–33; idem, *A Pilgrim in Aquarius*, Findhorn 1996, s. 22f.
 - 28 Se f.eks. Theodore Roszak, *op.cit.* 1976, s. 5, 78, 106ff; David Spangler, *op.cit.* 1978, s. 31, 37f, 111; idem, *op.cit.* 1996, s. 36f; Marilyn Ferguson, *op.cit.*, s. 32, 72, 93, 362; Helge Hognestad, *op.cit.* 1989, s. 29f; idem, *op.cit.* 1994, s. 201, 256f; Shirley MacLaine, *op.cit.* 1989 (a), s. 75–77.
 - 29 Se f.eks. Theodore Roszak, *op.cit.* 1976, s. 155, 184; idem, *op.cit.* 1993, s. 108, 137; David Spangler, *op.cit.* 1978, s. 37f; Helge Hognestad, *op.cit.* 1994, s. 223, 230. Se også Christof Schorsch, *op.cit.*, s. 33; Wouter J. Hanegraaff, *op.cit.*, s. 119f; Per Magne Aadnanes, *op.cit.*, s. 377f.
 - 30 Se f.eks. David Spangler, *op.cit.* 1984, s. 156f; idem, «Images of the New Age», i: David Spangler & William I. Thomson, *op.cit.*, s. 22–33, her s. 28f; idem, *op.cit.* 1996, s. 163f.

- 31 Shirley MacLaine, *op.cit.* 1989 (a), s. 85. Se ellers f.eks. idem, *Ut på en gyngende gren*, Oslo 1989 (b), s. 190, 199, 203; David Spangler, *op.cit.* 1978, s. 31, 111, 173, 195; idem, *op.cit.* 1996, s. 200–204.
- 32 Wouter J. Hanegraaff, *op.cit.*, s. 210, 243–245.
- 33 Helge Hognestad, *op.cit.* 1989, s. 26. Se også opposisjonen mot det tradisjonelle kristne gudsbildet i *ibid.*, passim, f.eks. s. 29f; idem, *op.cit.* 1994, passim, f.eks. s. 193–216.
- 34 Helge Hognestad beklager seg over «den dominerende tanke» i den kristne kirke «at Jesus døde for å ta straffen for de begrensninger vi selv skal bære ansvar for og arbeide med». Idem, *op.cit.* 1989, s. 116. Det er ingenting som tyder på at Hognestad de senere årene har forlatt sine nyreligiøse synspunkter til tross for at han har fått tilbake sine rettigheter som ordinert prest i Den norske kirke.
- 35 Den engelskspråklige vridningen og ordleken er referert etter Douglas R. Groot-hius, *op.cit.* 1988, s. 71, 124; Arild Romarheim, *Kristus i Vannmannens tegn: Nyreligiøse oppfatninger av Jesus Kristus*, Oslo 1988, s. 127.
- 36 Se f.eks. Theodore Roszak, *op.cit.* 1976, s. 184; Marilyn Ferguson, *op.cit.*, s. 72, 93, 364.
- 37 Liselotte Frisk, *op.cit.*, s. 171.
- 38 Se f.eks. Theodore Roszak, *op.cit.* 1976, s. 84f; David Spangler, *op.cit.* 1978, s. 150.
- 39 Paul Heelas, *op.cit.*, s. 164. Se også *ibid.*, s. 161.
- 40 Se f.eks. David Spangler, *op.cit.* 1978, s. 57–61, 104f, 108, 115, 120; idem, *op.cit.* 1984, s. 101; Helge Hognestad, *op.cit.* 1994, s. 175, 201.
- 41 Se f.eks. David Spangler, *op.cit.* 1978, s. 101ff, 191; idem, «Formative Forces and the Higher Dimensions of Spirit», i: David Spangler & William I. Thomson, *op.cit.*, s. 117–126, her s. 123.
- 42 Se f.eks. David Spangler, *op.cit.* 1978, s. 105, 121f, 130, 151; idem, «New Age Spirituality, Channeling, Esoteric Cosmology», i: David Spangler & William I. Thomson, *op.cit.*, s. 127–134, her s. 134; Helge Hognestad, *op.cit.* 1989, s. 75–77.
- 43 Bente Müller, *op.cit.* 1986, s. 121.
- 44 Helge Hognestad, *op.cit.* 1994, s. 175.
- 45 Se f.eks. David Spangler, *op.cit.* 1978, s. 65, 71, 133, 143, 152.
- 46 Bente Müller, *op.cit.* 1986, s. 60. Se også idem, *Erosteorien: Den skjulte naturlov*, Oslo 2000, s. 135ff.
- 47 Se f.eks. Shirley MacLaine, *op.cit.* 1985, s. 314; idem, *op.cit.* 1989 (b), passim, særlig s. 208f; Helge Hognestad, *op.cit.* 1994, s. 257–264; Rita Eide, *op.cit.*, s. 11, 23f, 64, 79, 87.
- 48 I New Age-litteratur kan det registreres utallige navn på åndelige entiteter i usynlige dimensjoner av virkeligheten. Det er knapt mulig å få entydige svar fra denne litteraturen på spørsmål om det dreier seg om ulike betegnelser på de samme vesenene, eller om disse vesenene er forskjellige fra hverandre, hva forskjellene i så fall består i, og hvordan de eventuelt forholder seg til hverandre. Disse spørsmålene er irrelevante for mitt tema her.
- 49 Se f.eks. David Spangler, *op.cit.* 1978, passim, særlig s. 49ff, 111; Bente Müller, *op.cit.* 1986, passim, særlig s. 10, 25; idem, *Jomfrupróven: Utbruddet fra Den analytiske felle*, Oslo 1993, passim, særlig s. 97–114; idem, *op.cit.* 2000, passim, særlig s. 57–69; Rita Eide, *op.cit.*, passim, særlig s. 7f, 11f.

- 50 David Spangler, *op.cit.* 1978, s. 191. Se ellers f.eks. idem, «Formative Forces and the Higher Dimensions of Spirit», i: David Spangler & William I. Thomson, *op.cit.*, s. 117–126, her s. 126.
- 51 David Spangler, *op.cit.* 1978, s. 171f.
- 52 Se f.eks. David Spangler, *op.cit.* 1984, s. 157; Shirley MacLaine, *op.cit.* 1985, s. 127f. Se også Wouter J. Hanegraaff, *op.cit.*, s. 201f; Paul Heelas, *op.cit.*, s. 23–27, 34f, 155, 160, 162; Liselotte Frisk, *op.cit.*, s. 165; Audhild Skoglund, *op.cit.*, s. 36; Paul Heelas & Linda Woodhead, *The Spiritual Revolution: Why Religion is Giving Way to Spirituality*, Blackwell 2005, s. 30.
- 53 Se f.eks. Theodore Roszak, *op.cit.* 1976, s. 155, 229, 242; Helge Hognestad, *op.cit.* 1994, s. 14, 18, 24f.
- 54 Her referert etter Audhild Skoglund, *op.cit.*, s. 30. Se også *ibid.*, s. 36f, 78, 184f; Ingvild S. Gilhus, «Sjelevandring – et nytt nøkkelsymbol», i: Bente Gullveig Alver, Ingvild S. Gilhus, Lisbeth Mikaelsson & Torunn Selberg, *Myte, magi og mirakel i møte med det moderne*, Oslo 1999, s. 43–56, her s. 45f.
- 55 Jfr. Per Magne Aadnanes, *op.cit.*, s. 444.
- 56 Shirley MacLaine, *op.cit.* 1989 (a), s. 69. Se også f.eks. Helge Hognestad, *op.cit.* 1989, s. 119ff.
- 57 Til denne anklagen, se bl.a. Douglas R. Groothuis, *op.cit.* 1986, s. 82, 163f; Wouter J. Hanegraaff, *op.cit.*, s. 229–245, særlig s. 231, 233ff.
- 58 Se igjen David Spangers advarsel mot narsissistisk selvopptatthet og utfordring til forpliktende fellesskap med medmennesker og samspill med naturen. Idem, *op.cit.* 1978, s. 113; idem, *op.cit.* 1984, s. 156f; idem, «Images of the New Age», i: David Spangler & William I. Thomson, *op.cit.*, s. 22–33, her s. 28f.
- 59 Marilyn Ferguson, *op.cit.*, s. 371–376, sitat s. 372.
- 60 Theodore Roszak, *op.cit.* 1993, s. 274. Se også idem, *op.cit.* 1976, s. 8, 12, 19f, 153f, 165, 251.
- 61 Se f.eks. Bente Müller, *op.cit.* 1986, s. 63, 108; Helge Hognestad, *op.cit.* 1989, s. 26, 29f; idem, *op.cit.* 1994, s. 14, 18, 74–118, 193–216.
- 62 Se f.eks. Theodore Roszak, *op.cit.* 1976, s. 242; Marilyn Ferguson, *op.cit.*, s. 377; Helge Hognestad, *op.cit.* 1989, s. 31.
- 63 Se f.eks. Theodore Roszak, *op.cit.* 1976, s. 78, 249, 251; David Spangler, *op.cit.* 1984, s. 144f; idem, «New Age Spirituality, Channeling, Esoteric Cosmology», i: David Spangler & William I. Thomson, *op.cit.* 1991, s. 127–134, her s. 134; idem, *op.cit.* 1996, s. 17, 179f.
- 64 Dette gjelder forøvrig også en rekke andre nyreligiøse bevegelser. Hos nyere religionsforskere er begrepet refortrylling brukt på bakgrunn av den tyske religions-sosiologen Max Webers klassiske tese om at den moderne sekulariteten i den vestlige kulturkrets har ført til «*die Entzauberung der Welt*». Til dette, se f.eks. Christof Schorsch, *op.cit.*, s. 221ff; Liselotte Frisk, *op.cit.*, s. 207; Ingvild S. Gilhus & Lisbeth Mikaelsson, *op.cit.* 2005, tittelen.
- 65 Johannesprologen i NT omtales således som utslag av maskulin selvforherligelse. Bente Müller, *op.cit.* 1986, s. 89. Se ellers *ibid.*, passim, særlig s. 25; idem, *op.cit.* 1993, s. 57–59; Helge Hognestad, *op.cit.* 1989, passim, særlig s. 74–118; idem, *op.cit.* 1994, passim, særlig s. 26–73.

- 66 Et klassisk uttrykk for dette synspunktet i New Age-litteraturen gir James Lovelock, *Gaia: A New Look at Life on Earth*, Oxford 1979.
- 67 Det bør bemerkes at New Age slett ikke er alene om å ville modernisere og fornye gammel gudinnedyrkelse i vår tid. Nyreligiøs feminisme er en langt bredere og mangfoldigere strømning enn bare denne bevegelsen.
- 68 Det skjer f.eks. hos Helge Hognestad, *op.cit.* 1994, s. 237–239.
- 69 Se f.eks. Mark Satin, *New Age Politics: Healing Self and Society*, New York 1978, s. 111f; Shirley MacLaine, *op.cit.* 1985, s. 351f, 368f; idem, *op.cit.* 1989 (a), s. 109, 156–164; idem, *op.cit.* 1989 (b), s. 191; Bente Müller, *op.cit.* 1993, passim, særlig s. 131–133, 161–170, 181ff; idem, *op.cit.* 2000, passim, særlig s. 42f, 256. Se også omtalen hos Christof Schorsch *op.cit.*, s. 62–66.
- 70 Se f.eks. Theodore Roszak, *op.cit.* 1976, s. 8, 13, 16f, 83, 106ff, 150f, 158, 163, 249; Marily Ferguson, *op.cit.*, s. 370f; Helge Hognestad, *op.cit.* 1994, s. 220. Se også Kay Alexander, «Roots of the New Age», i: James R. Lewis & J. Gordon Melton (eds.), *op.cit.*, s. 30–47; Robert Ellwood, «How new is the New Age?» i: James R. Lewis & J. Gordon Melton (eds.), *op.cit.*, s. 59–67; Liselotte Frisk, *op.cit.*, s. 25–57; John P. Newport, *op.cit.*, s. 19ff; Christoph Bochinger, «Esotericism and the New Age», i: James R. Lewis (ed.), *op.cit.* 2004 (b), s. 19–24; James A. Santucci, «Theosophy and the Theosophical Societies», i: James R. Lewis (ed.), *op.cit.* 2004 (b), s. 25–49; Roger E. Olson, «Rudolf Steiner, Esoteric Christianity, and the New Age Movement», i: James R. Lewis (ed.), *op.cit.* 2004 (b), s. 50–62; Geil Harley, «Paradigms of New Thought Promote the New Age», i: James R. Lewis (ed.), *op.cit.* 2004 (b), s. 63–80.
- 71 Se f.eks. den informative oversiktsartikkelen av Robert McLachlan Wilson, «Gnosis/Gnostizismus. II. Neues Testament, Judentum, Alte Kirche», i: *TRE* 13/1984, s. 535–550, her s. 537. Se også Oskar Skarsaune, «New Age: Kan vi lære noe av oldkirkens møte med den antikke nyreligiositet?», i: Svein Olaf Thorbjørnssen (red.), *Mellom kvanter og gurer: En bok om New Age*, Oslo 1990, s. 59–77, her s. 63f; idem, «Kristen tro og nyreligiositet – oldkirkelige perspektiver», i: Leif Gunnar Engedal & Arne Tord Sveinall (red.), *op.cit.*, s. 261–279, her s. 265.
- 72 Til dette korte risset av en omfattende problematikk, se f.eks. Klaus Berger, «Gnosis/Gnostizismus. I. Vor- und außerchristlich», i: *TRE* 13/1984, s. 519–535, her s. 527, 529; Oscar Skarsaune, *op.cit.* 1990, s. 66f; Michael A. Williams, *Rethinking «Gnosticism»: An Argument for Dismantling a Dubious Category*, Princeton 1996, s. 27, 96–138; Riemer Roukema, *Gnosis and Faith in Early Christianity: An Introduction to Gnosticism*, London 1999, s. 105–125; Giovanni Filoramo, «Gnosis/Gnostizismus». I. Religionswissenschaftlich», i: *RGG* 3/2000, s. 1043–1044, her s. 1044; Karen L. King, *What Is Gnosticism?* Cambridge-London 2003, s. 192–201. Jfr. Per Magne Aadnanes, *op.cit.*, s. 126, 143f.
- 73 Til dette temaet i gnostisismeforskningen, se f.eks. Michael A. Williams, *op.cit.*, s. 189–212; Riemer Roukema, *op.cit.*, s. 121, 168–170; Karen L. King, *op.cit.*, s. 193, 206–208. Jfr. Per Magne Aadnanes, *op.cit.*, s. 126.
- 74 Gnostisismen var tuftet på idéen om «a divine spark in man, deriving from the divine realm», heter det i oppsummeringen fra den internasjonale forskerkonferansen i Messina i Italia i 1966. Uttalelsen er gjengitt hos bl.a. Michael A. Williams, *op.cit.*, s. 27; Karen L. King, *op.cit.*, s. 169f.

- 75 Se f.eks. *Sannhetens evangelium* 17,5–7; 18,29–31; 33,32; 41,14–20; 42,34–35. Henvisningene mine er hentet fra Herman Ludin Jansen, *Sannhetens evangelium: Det nyfunne koptiske skrift, innledet, oversatt og forsynt med anmerkninger*, Oslo 1961.
- 76 Se f.eks. *Sannhetens evangelium* 17,9–13; 17,33–35; 19,5–16; 21,14–18; 24,28–32; 29,1ff.
- 77 Mange gnostiske tekster fra antikken, som f.eks. *Peters apokalypse*, skjelner mellom Jesus og Kristus, slik vi har sett blant representanter for New Age. Til dette, se f.eks. Ingvild S. Gilhus, «Glad og leende over korset...». Den gnostiske utfordringen», i: Troels Engberg-Pedersen & Ingvild S. Gilhus (red.): *Kropp og oppstandelse*, Oslo 2001, s. 112–127. *Sannhetens evangelium* er et av de gnostiske skriftene som ikke skjelner slik.
- 78 Se f.eks. *Sannhetens evangelium* 18,16–27; 21,1–6; 25,11–18; 41,35–42,3; 42,17–22.
- 79 Se f.eks. referansene hos Paul Heelas, *op.cit.*, s. 172; John P. Newport, *op.cit.*, s. 47; Audhild Skoglund, *op.cit.*, s. 129–132; Daren Kemp, «The Christaquirians: A Sociology of Christians in the New Age», i: James R. Lewis (ed.), *op.cit.* 2004 (b), s. 323–336; Ingvild S. Gilhus & Lisbeth Mikaelsson, *op.cit.* 2005, s. 179–181.
- 80 Se også Douglas R. Groothuis, *op.cit.* 1988, s. 54–57.
- 81 Allerede kirkefar Ireneus beskyldte gnostisismen i oldkirken for *blasphemia creatoris*, bespottelse mot skaperen. Her referert etter Oskar Skarsaune, *op.cit.* 2000, s. 272f. Etter vår fremstilling er det også betimelig å beskyldte gnostisismen for *blasphemia redemptoris*, bespottelse mot forløseren. Flere kritikere av New Age har også sett et visst slektskap mellom menneskesynet i denne bevegelsen og idéen om overmennesket hos filosofen Friedrich Nietzsche. Se f.eks. Carl A. Raschke, *The Interruption of Eternity: Modern Gnosticism and the Origins of the New Religious consciousness*, Chicago 1980, s. 34f, 93–103, særlig 100ff; Jan Inge Sørbø, *Svar til en sjaman: New Age, overmennesket – og ei kyrkje på flukt*, Oslo 1988, s. 30–33, 120f.
- 82 Dette er også en vesentlig forutsetning for genuine *unio mystica*-erfaringer innenfor den kristne mystikktradisjonen. Til dette, se Jan Erik Ebbestad Hansen (red.), *Vestens mystikk*, Oslo 2005.
- 83 Per Lønning, «Religiøsitet (ny og gammel) – i et kristent perspektiv», i: Arne Tord Sveinall (red.), *Tro og religiøsitet: Håndbok i nyreligiøsitet*, Oslo 1991, s. 10–21, her s. 19.
- 84 Svein Ellingsen, «Vi rekker våre hender frem», i: *Norsk Salmebok*, Oslo 1986, nr.710, v.1.